

| Review Article \ Derleme Makale |

Öğrenme Güçlüğünde Aile ve Duygusal Süreçler¹

Family and Emotional Processes in Learning Difficulties

Gül KADAN²

• **Geliş Tarihi:** 10 Eyl. 2021

• **Kabul Tarihi:** 20 Ara. 2021

• **Yayın Tarihi:** 27 Şub. 2022

To cite this article: Kadan, G. (2022). Öğrenme güçlüğünde aile ve duygusal süreçler, *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 7:1, 43-60. DOI: 10.37754/737103.2022.713

Öz

Her canlı bir aile içinde dünyaya gelmekte, kişiliğini, geleceğini bu aileye göre şekillendirmektedir. Toplumun en temel birimi olan aile ise yeni yaşantıları biçimlendirmede önemli bir güç olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda ailedeki tüm bireyler rol ve sorumluluklarını yerine getirdiği oranda bu güç etkin hale gelebilecektir. Bireylerin rol ve sorumluluklarını yerine getirmede önemi yadsınamayacak olan şey ise duygusal durumlarıdır. Nitekim ailede yaşanabilecek, duygusal problemler işlevselliğe de büyük ölçüde zarar verebilmektedir. Bu duygusal problemlerden biri de aileye katılan özel gereksinimli bireylerdir. Özel gereksinimli birey, ailedeki tüm dengelerin yeniden şekillenmesini sağlarken, beraberinde duygusal zorlanmalara da neden olabilmektedir. Bu bilgiler ışığında araştırmada özel gereksinim türlerinden biri olan öğrenme güçlüğüne sahip çocuklar ve bu çocukların ailelerinin yaşamış oldukları duygusal süreçlerin incelenmesi ve ailelere önerilerin sunulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile, öğrenme güçlüğü, duygusal süreç

Abstract

Every living thing is born into a family and shapes its personality and future according to this family. The family, which is the most basic unit of society, is considered as an important power in shaping new lives. In this context, this power will become effective as long as all members of the family fulfill their roles and responsibilities. The thing that cannot be denied in fulfilling the roles and responsibilities of individuals is their emotional state. As a matter of fact, emotional problems that may occur in the family can greatly harm functionality. One of these emotional problems is individuals with special needs who join the family. Individuals with special needs may reshape all the balances in the family, and this may bring emotional difficulties. In the light of this information, it is aimed to examine the emotional processes experienced by children with learning disabilities, which is one of the special needs, and their families, and to offer suggestions to families.

Key words: Family, learning disability, emotional process

Giriş

Toplumdaki en küçük ama bir o kadar da önemli bir birim olan aile, toplumsal devamlılığın sağlanmasında rol almakta, üyelerinin psikolojik ve fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamakla görevlerini yerine getirmektedir (Tepeli, 2018). İki farklı bireyin, iki farklı dünyanın bir araya gelmesiyle oluşan ailede meydana gelebilecek her değişme ya da gelişme, aileye katkı

1 29-31 Mayıs 2021 tarihinde Ulusal Disleksi Zirvesinde Sözlü Bildiri olarak sunulmuştur.

2 Öğr. Gör. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü, gulkadan@gmail.com

sağlamakta ya da ailenin mevcut olan dengesinin sarsılmasıyla sonuçlanabilmektedir (Metin, 2018). Bu değişme ve gelişmelerden biri de bebeğin dünyaya gelişidir. Her aile dünyaya getireceği bebeğinin sağlıklı olmasını istemekte ve beklemektedir. Ancak bazen farklı nedenlerle, bu istekler gerçekleşmemekte ve dünyaya özel gereksinimli bir bebek gelebilmektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip olan anne-baba ve aile çevresi ise bu durumdan oldukça farklı düzeylerde etkilenebilmekte, birtakım duygusal ve psikolojik problemler yaşanabilmektedir (Öngören ve Yılmaz, 2018). Özel gereksinimli çocuklardan biri de öğrenme güçlüğü tanısı olan çocuklardır (Aral ve Gürsoy, 2011).

Ruhsal Bozuklukların Tanısı ve İstatistiksel El Kitabı (DSM-V), öğrenme güçlüğüne yönelik birtakım tanı kriterleri belirlemiştir. Bu tanı kriterleri aşağıda sunulmuştur (Akt. Köroğlu, 2018):

- a) *Gerekli girişimlerde bulunulmuş olmasına karşın, en az altı aydır süren aşağıdaki belirtilerden en az birinin varlığı ile belirli, öğrenme ve okul becerilerini kullanma güçlükleri,*
 1. *Sözcük okumanın yanlış ya da çok yavaş ve çok çaba gerektiriyor olması,*
 2. *Okuduğunu anlama güçlüğü,*
 3. *Harf harf söyleme-yazma güçlükleri,*
 4. *Yazılı anlatım güçlükleri*
 5. *Sayı algısı, sayı gerçekleri ya da hesaplama güçlükleri,*
 6. *Sayısal uslamlama güçlükleri.*
- b) *Etkilenen okul becerileri, kişisel olarak uygulanan geçerli başarı ölçümleri ve kapsamlı klinik değerlendirme ile doğrulandığı üzere, kişinin zaman dizinsel yaşına göre beklenenden önemli ölçüde ve ölçülebilir derecede altında olması ve okul ya da işle ilgili başarı ya da günlük yaşam becerilerini ileri derecede bozması,*
- c) *Öğrenme güçlüklerinin okul yıllarında başlaması, ancak etkilenen okul becerileriyle ilgili gerekliliklerin, kişinin sınırlı yeterliliğini aşmadıkça tam olarak kendini göstermeyebilir.*
- d) *Öğrenme güçlükleri, anlıksal yeti yitimleri, düzeltilmemiş görme ya da duyma keskinliği, diğer ruhsal ve sinirsel bozukluklar, ruhsal, toplumsal güçlükler, okulda kullanılan dili tam bilmeme ya da eğitsel yönergelerin yetersizliği*

İfade edilen tanı kriterleri dikkate alındığında öğrenme güçlüğü, çocuğun duygusal ya da davranış problemlerine bağlı olarak oluşmayan, okul yıllarında ortaya çıkan, normal ya da normalin üstünde zekaya sahip olmasına rağmen, okuma-yazma, matematik becerilerinde güçlük ile kendini gösteren bir problem durumu olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 2018).

Öğrenme güçlüğü farklı başlıklar altında incelenmektedir. Bunlara aşağıda yer verilmiştir.

Okuma güçlüğü (Disleksi): Bireyin yaşına göre okuma becerisinin kendisinden beklenen seviyenin altında gerçekleşmesi olarak tanımlanabilir. Okuma güçlüğü farklı formlarda ortaya çıkmaktadır (Doğangün, 2008). Okuma eylemi sırasında birey, sesleri, heceleri ya da kelimeleri atlayarak okuyabildiği gibi, olmayan kelimeleri ekleyerek de okuma eylemini gerçekleştirebilmektedir. Atlama ve eklemelere ilave olarak çocuk, kendine güven problemleri yaşadığı anda okuduğu kelimeyi tekrarlayabilmekte, harfleri ya da heceleri ters çevirerek okuma yapabilmekte, okuma sırasında telaffuz hataları yapabilmekte ya da kelimeleri doğru seslendirememekten, noktalama işaretlerine dikkat etmemekten/bilmemekten yanlış okumalar yapabilmektedir (Dağ, 2010).

Matematik / Aritmetik güçlüğü (Diskalkuli): Matematik güçlüğünde çocuk, sayıları, sayı saymayı, paraları, sayılarla işlem yapabilmeyi, problemleri anlama ve çözme yeterliliklerini yerine getirememektedir. Tüm bunların yanında mekânsal olarak akıl yürütme, geometrik

şekilleri anlama ve kullanmada da sorunlar yaşayabilmektedir. Çocuk sayıları yazamamakta, matematiksel işlemleri yapmakta zorluk yaşamaktadır. Ayrıca zaman kavramını anlamlandırmada da sorunlarla karşılaşmaktadır (Beacham ve Trott, 2005; Butterworth, 2003).

Yazılı anlatım güçlüğü (Disgrafi): Yazma güçlüğü diğer öğrenim güçlüğü çeşitlerinde de olduğu gibi yazma eyleminin çocuğun gelişiminin altında olması durumudur. Bu öğrenme güçlüğü çeşidinde çocuklar kelimeleri yarım olarak yazmakta, harfleri atlamakta, kelimeler/harfler arasında düzensiz boşluklar bırakılabileceği gibi bitişik olarak da yazabilmektedir. Yazı yazarken çocuk bilek pozisyonunu doğru konumlandıramamakta, kağıdın yönünü yanlış olarak yorumlayabilmekte, yazıları kopyalamakta zorlanmakta, yazı yazarken yorulmakta ve sık aralar vermektedir. Noktalama işaretlerini yanlış kullanan çocuk, birbirine benzeyen (b-d, p-b gibi) harfleri karıştırmaktadır (Doğan, 2018; Doğan, 2008).

Motor planlamada zorluk (Dispraksi): Öğrenme güçlüğüne bu türünü yaşayan çocuklarda vücut hareketlerinin koordine edilmesinde sorunlar yaşandığı için denge problemlerini yaşamakta ve beceriksiz hareketler sergilemektedir (Doğan, 2018).

Sözel olmayan öğrenme güçlüğü: Sözel olmayan öğrenme güçlüğünde çocuğun diğer öğrenme güçlüğü alt türlerinde herhangi bir problemi olmamasına rağmen, davranış problemleri ya da duygusal bozuklukları yaşayabilmektedir (Korkmazlar, 2003).

Öğrenme güçlüğü, doğum sonrası dönemde başlamasına rağmen, çocuk okula gidene kadar tanılanamamaktadır. Tanılanmadan önce sıklıkla tembel olarak nitelendirilen bu çocuklarda sadece akademik alanda değil, bilişsel, dil ve sosyal gelişim alanlarında da sorunlar yaşanmaktadır (Doğan, 2018). Öğrenme güçlüğü tanılı olan çocuklar, okulda akademik anlamda kendilerinden beklenenleri yerine getirmekte zorlanmaktadırlar. Çocukların yaşamış oldukları bu sorunlar, duygusal ve davranışsal problemlere neden olmaktadır. Çocuklar beklenen görevleri yerine getiremediği anda somatik şikayetler, izolasyon problemleri, anksiyete ve depresyon, saldırganlık gibi dışsallaştırılmış davranışlar da görülebilmektedir. Tüm bunlara ek olarak dikkat problemlerini de yaşamaktadırlar (Aslan, 2015; Barkauskien ve Bieliauskaite, 2002; Hassan, 2015; Jennifer vd., 2006; Kılıç- Tülü ve Ergül, 2016; Kuruyer ve Çakıroğlu, 2017). Çocukların okulda yaşamış oldukları sorunlar eve de yansımakta ve başta anne-baba olmak üzere çocuğun kardeşi ve yakın çevresinde de birtakım sorunlar yaşanabilmektedir. Bu sorunlar daha yakından incelendiğinde ebeveynlerde stresin artması, çevreden alınan olumsuz geri bildirimler, okul ile etkileşimde problemlerin yaşanması sayılabilmektedir. Ailede yaşanan bu tür duygu ve durumlar ise çocuklarına yönelik beklentilerini etkilemekte, tolerans düzeylerini düşürmektedir (Doğan- Temur ve Korkmaz, 2021; Dyson, 2010; Floyd ve Olsen, 2017; Heiman, Zinck ve Heath, 2008; Kılıç- Tülü ve Ergül, 2016; Öztekin ve Gülbahçe, 2019). Ancak ebeveynlerin çocuklarına yönelik yaşadıkları bu problemler, çocukların mevcut öğrenme güçlüğü ile birleşmesi durumunda durumu daha da zorlaştırabilmektedir. Bu nedenle öğrenme güçlüğü tanılı çocukların ailelerinde yaşanan duygusal problemlerin ele alınmasının, onlara çözüm sunulmasında yararlı olacağı ve sonuç olarak çocuğun gelişim ve eğitimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda öğrenme güçlüğü tanılı çocuğun ebeveyni ve kardeşi olmanın anlamı alan yazın göz önüne alınarak tartışılacak ve bu kapsamda öneriler sunulacaktır.

Öğrenme Güçlüğü Olan Çocuğun Ailesi Olmak

Aile çocuğun gelişiminde ve topluma katılımında oldukça önemli olan bir güç ve en küçük sosyal topluluk olarak tanımlanabilir. Topluma uyumlu bireylerin yetiştirilmesinde en önemli güçlerden biri olan ve yaşayan bir organizma olarak ele alınabilecek aile, olumlu ve olumsuz yaşantılardan etkilenmekte, bu etkilenme sonucu duygusal, psikolojik birtakım zorlanmalarla

karşı karşıya kalabilmektedir (Başoğul, Lök ve Öncel, 2017; Dişsiz ve Şahin, 2008; Güler, Tel ve Tuncay, 2005; Kairys ve Johnson, 2002; Kelly ve Johnson, 2008; Şentürk, 2012). Bu noktada ailedeki tüm bireylerin sağlıklı, huzurlu ve mutlu olmaları ise toplumun psikolojik sağlamlığı açısından oldukça önemlidir. Psikolojik sağlamlık ise olumsuz yaşantılara uyum sağlayabilme ve en az zararlı bu durumdan çıkabilmek olarak tanımlanmaktadır (Babaroğlu, 2018). Ailede psikolojik zorlanmalara neden olan pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden biri de çocuklarının gelecek endişesi ve sağlıkları olarak ele alınabilir (Gardazi, Mobeen ve Gardazi, 2016; Köksal ve Kabasakal, 2012; Uğuz, Toros, Yazgan- İnanç ve Çolakkadıoğlu, 2004).

Çocuk sahibi olma kararını vermekle bir anlamda bu stres faktörleri gelişmeye başlamakta ve bebek dünyaya gelene kadar da bu stres devam edebilmektedir. Bunun altında yatan en önemli faktör ise çocuğun sağlıklı olması, herhangi bir hastalığının olmaması, çevresi tarafından beğenilmesi ve özel gereksinime sahip olmamasıdır (Metin, 2018). Ancak gerek doğum öncesi, gerek doğum sırası ve gerekse doğum sonrası birtakım nedenlerle beklenen her zaman bu yönde gerçekleşmemekte, aileler korktukları durum olabilecek olan özel gereksinime sahip olan bireyi dünyaya getirebilmektedir. Ailelerin bu duruma genel olarak farklı tepki verdikleri belirtilmektedir (Akkök, 2003; Alkan- Ersoy, 2013; Al-Yogan, 2010; Bendrix, Nordström ve Siyberg, 2007; Chien ve Lee, 2013; Ginieri- Coccossis vd., 2013; Öğülmüş, 2021; Padelidiadou ve Chideridou, 2013; Rogers, 2007; Tunca, 2020). Bunlara aşağıda yer verilmiştir.

Öğrenme Güçlüğüne Sahip Olan Çocuk Karşısında Ailelerin Verdikleri Tepkiler

Öğrenme güçlüğüne tanılanması diğer özel gereksinim gruplarına göre daha geç olmaktadır. Bunun altında yatan farklı nedenler bulunabilmekle birlikte, en temel nedenin öğrenme güçlüğüne akademik nedenlerle bağlantılı olmasıdır. Çocuğun okul öncesi dönemdeki davranışları, dikkati, algılamasından dolayı şüphelenilen öğrenme güçlüğü, çocuğun okuma-yazmayı, öğrenme sırasında yaptığı hatalarla görünür hale gelebilmektedir (Bonnes, 2021; Yıldız, 2019). Öğrenme güçlüğü ilköğretim döneminde tanılanmış olsa da, okul öncesi dönemde var olan birtakım belirtiler de ebeveyn ve öğretmenlere uyarıcı özellik taşımaktadır. Aşağıda öğrenme güçlüğüne okul öncesi dönemdeki belirtilerine yer verilmiştir.

Okul öncesi dönem çocuklarında öğrenme güçlüğü işitsel- bellek alanında, görsel bellek alanında, dokunarak ayırma- ayırtmada ve dil sorunlarında ortaya çıkabilmektedir (Aslan, 2015, Toki, Zakopoulou ve Pange, 2014). Çocuk işitsel bellek alanında kendisinden beklenen doğru kelime yapısını gösterememekte, sırayla konuşmakta zorluk yaşamakta, ritmik oyunlar ve etkinliklerde problemlerle karşılaştığı için katılmamakta, kelimeleri doğru telaffuz edememekte, yüksek sesle okunan hikayeleri anlamadığı için doğru ve uygun cevaplar verememektedir. Aynı zamanda kendini ifade etme ya da konuşma sırasında doğru sözcükleri bulamayan ya da sözcükleri karıştıran çocuk, temel sözcükleri (koşmak, yemek, vermek) yanlış anlayabilmektedir. Çocuk heceleri çevirebilmekte (mavi yerine vami gibi), bazı harfleri karıştırabilmekte (f-v, b-m gibi), kafiyeli sözcüklerle oynanan oyunlara katılmamaktadır (Barnes vd., 2020; Doğan, 2012; Turgut, 2008).

Görsel bellek alanında çocuklar, görsel ayırma- ayırtmayı yaparken sorunlarla karşılaşmakta, zemin ve figürü ayırt edememekte, uzaklık ve derinliği de algılayamadıklarından kazalara açık hale gelmektedirler. Okuma-yazmaya hazırlık etkinliklerinde çizim ve kopyalamaya karşı isteksizlik sergilediklerinden, geometrik şekilleri çizmede sorun yaşadıklarından katılım göstermemekte ya da yarım bırakabilmektedir (Geary, 2013; Özat, 2010). Çocuklarla oynanan ve gözü kapalıyken avcuna çizilen şekli yine ayırt etmekte güçlük yaşayan çocuklar dokunarak ayırma varamamaktadır (Doğan, 2012; Tannock, 2014).

Okul öncesinde öğrenme problemi yaşayan çocuklar dilin fonolojik ve semantik işlevlerinde yetersizlikler göstermektedir. Öyle ki çocuk kendini ifade etme becerisinde gramer yapısına uygun söz dizimine sahip olmadığından başarısız olmaktadır. Dil becerisi yaşına ve gelişim düzeyine göre geciken çocuklar olabildiği gibi bebeksi özelliklerle konuşan çocuklar da bulunmaktadır (Balıkçı ve Melekoğlu, 2020; Özat, 2010; Snowing, 2012). Çocukların bu özelliklere ek olarak zamanı iyi kullanamadıkları, uyaranların sınıflandırılması, gruplandırılmasında sorunlar yaşadıkları da belirtilmektedir (Doğan, 2012; Özat, 2010). Öğrenme güçlüğü olan çocuklar mekanda konum almada, yön bulmada, sağ-sol ayırt etmede sorun yaşamakta, ön- arka kavramlarını anlamlandıramadıkları için kendilerine verilen yönergeleri anlamamakta ya da karıştırmaktadırlar (Doğan, 2012; Mamarella ve Pazaglia, 2010; Özat, 2010).

Çocuk okul öncesi kurumdan okula geçtiğinde de okuma- yazma öğrenme akranlarına göre daha geç ve güç olmaktadır (Çıkılı, Deniz ve Kaya, 2019; Gallegas, Langley, Villegas, 2012; Gruner, Östberg ve Hedenius, 2017; İlker ve Melekoğlu, 2017; Magasale, Patil, Patil ve Magasale, 2011). Çocuk bilişsel gelişime yönelik sorularda zorlanmakta, dili doğru kullanamamakta, matematik problemlerini çözememekte, akranları tarafından dışlanmakta ve bu durum çocuğun özgüven, benlik saygısını ciddi oranda zedeleyerek antisosyal davranışlar diyebileceğimiz saldırganlık, isyan etme, karşı gelme gibi sorunlara yol açmaktadır (Alexander ve Slinger, 2004; Doğan, 2018; Elemek, 2008).

Ebeveynler, çocukları dünyaya gelmeden önce, çocuklarına yönelik birtakım beklenti, plan içerisine girebilmektedir. Bu planlamalarda çocuklarının başarılı olması, okul hayatında iyi notlar almaları, akranları başta olmak üzere etrafındaki kişilerle iyi geçinmesini istemektedir. Bir başka ifadeyle çocuğun eve sorun sayılabilecek problemleri getirmemelerini istemektedir (Atabek, 2018). Ancak çocuğun özel gereksinimli olarak dünyaya gelmesi, başta ebeveynler olmak üzere tüm aile bireylerinin birtakım duygusal problemler geliştirmelerine neden olmaktadır (Sakız ve Baş, 2019). Özel gereksinimli çocuğun çevresinde yer alan aile üyeleri çocuğun durumunu kabullenmede birtakım aşamalardan geçmektedir. Alan yazında ebeveynlerin ve ailedeki diğer bireylerin çocuğun özel gereksinim tanısı almasından sonra yaşadıkları aşamalara aşağıda yer verilmiştir (Ercan, Kırılıoğlu ve Kalaycı- Kırılıoğlu, 2019; Heiman, 2002).

Özel Gereksinimli Çocukların Ailelerinin Durumuna Yönelik Modeller

Özel gereksinimli çocukların aileleri, çocuklarının durumlarını öğrendikleri andan, durumu kabul edene kadar birtakım modellerden geçmektedirler. Bunlar, aşama, sürekli üzüntü, kişisel yapılanma, güçsüzlük ve anlamsızlık alt başlıkları halinde aşağıda verilmiştir.

Aşama modeli: Çocuğun özel gereksinimli tanısı aldıktan sonra aileler ilk olarak şok, inanmama, inkar, öfke/kızgınlık, pazarlık, üzüntü, depresyon, suçluluk, kabullenmeme, uzlaşma, uyum ve kabul aşamalarından geçerler. Ailede çocuğunun özel gereksinimli olduğu, ihtiyaçlarının farklı olacağı, gelişimi ve eğitimi için desteklenmesi gerekliliğinin ortaya çıkmasından sonra, ilk verilen tepki şok ve inanmama boyutunda olmaktadır. Farklı arayışlar bu süreçte devam etmekte, bu süreçte inkar mekanizması yoğunlukla kullanılmaktadır. Durumun değişmemesi aile üyelerinin çocuğa ya da birbirlerine karşı öfke/kızgınlık tepkileri geliştirmelerine, durumun değişmesi için pazarlık yapmaya doğru geçiş göstermeleriyle sonuçlanabilmektedir. Ebeveynlerin çocuklarının durumlarını değiştirememeleri, onların psikolojik ve duygusal problemler yaşamalarıyla sonuçlanabilmektedir (Allred, 2014; Allred ve Hancock, 2012; Aral ve Gürsoy, 2011; Buntix, 2013; Çelikbaş, 2021; Demirok, Akçamete ve Öyken, 2018; Doğan, 2015; Güleç- Aslan, 2016; Haley, Hammond, Ingalls ve Marin, 2013; Ho, 2009; Valluri, Mammen ve Lass, 2015; Wehmeyer, 2013; Yazıcı ve Durmuşoğlu, 2017).

Sürekli üzüntü modeli: Ailelerin özel gereksinimli çocukların durumlarını kabullenmelerinde yaşadıkları bir diğer model ise sürekli üzüntü modelidir. Sürekli üzüntü modelinde, aile, çocuklarının özel gereksinim durumlarını, her an düşünmekte, yapmaya çalıştıkları işleri yaparken kendilerini mutsuz hissetmektedir. Bir başka ifadeyle sürekli üzüntü duymaktadır (Altundağ- Kumaş ve Sümer, 2019; Arslan, Ulaş ve Coşkun, 2020; Doğan, 2015; Morris, 2016; Özteke- Kozan ve Hamarta, 2019; Rees ve Bradshaw, 2018; Şen ve Aykara, 2018).

Kişisel yapılanma modeli: Gebelik döneminden itibaren ebeveynler çocuklarına yönelik kafalarında birtakım bilişsel şemalar geliştirirler. Bu bilişsel şemalar çocuklarının çok başarılı olacakları, çok iyi mesleklere sahip olacakları şeklinde yapılanmaktadır. Ancak çocuklarının durumu karşısında aileler mevcut olan bilişsel yapılarını değiştirmek ve düzenlemek zorunda kalmaktadırlar (Aksakal, Kuc ve Atasayar, 2019; Doğan, 2015; Şen ve Aykara, 2018; Yıldız, 2020).

Güçsüzlük ve Anlamsızlık modeli: Ailelerin verecekleri tepkilerin çevresinde bulunan kişilerin düşünceleri ile yakın ilişki içinde olduğu belirtilen bu modelde, aileler güçsüzlük ve çaresizlik içine girebilmektedir (Demirok, Akçamete ve Öyken, 2018; Doğan, 2015).

Özel gereksinimli çocukların ailelerinde görülebilecek yukarıda ifade edilen modeller öğrenme güçlüğü tanısı olan çocukların ailelerinde de görülebilmektedir (Kurtbeyoğlu ve Yıldız-Demirtaş, 2020).

Ailelerin ifade edilen bu modellerdeki süreçleri yaşamalarında etkili olan birtakım faktörler bulunmaktadır. Bunlar, çocuklarının bazı alanlarda olağanüstü başarı gösterip, bazı alanlarda başarısız olmaları, sevdiği işleri yaparken, sevmediği işlerden uzak kalması gibi davranışlar olabilmektedir. Tüm bunlara bağlı olarak çocuk gerek öğretmeni, gerek arkadaşları, gerekse aile çevresindeki kişiler tarafından tembelenmiş olarak yargılanmaktadır. Bu yargılama ebeveynlere de yansımakta ve ebeveynler durumu kabullenirken farklı duygusal süreçlerden geçebilmektedir (Doğan, 2012; Korkmazlar ve Sürücü, 2007; Snowling, 2005). Ayrıca aileler çocuklarının durumlarını kabullenirken, aynı zamanda çocuklarının olumsuz yönde yapılan sosyal ilişkileriyle de karşı karşıya kalmaktadır.

Öğrenme güçlüğü tanısı olan çocukların akran ilişkilerinde problemler yaşanabilmektedir. Yapılan araştırmalarda öğrenme güçlüğü olan çocukların akranları arasında, dışlanmayı sıklıkla yaşadıkları ve akran zorbalığına uğradıkları sonucuna ulaşılmıştır (Agaliotis ve Kalyva, 2008; Baumeister, Storch ve Geffken, 2008; Bildiren ve Fırat, 2020; Floyd ve Olsen, 2017; Kılıç- Tülü ve Ergül, 2016; Steele, 2000; Urfalı- Dadandi ve Şahin, 2018). Çocuğun akran ilişkilerinde yaşamış oldukları problemler, akran zorbalığı, çocuklarda özgüven kaybı ve benlik saygısında azalma, problem davranışlar, duygusal ve davranışsal sorunlara yol açabilmektedir (Korkmazlar ve Sürücü, 2007; Kurdoğlu, 2001; Snowling, 2005). Çocukların gelişimlerini desteklemek ve onları sosyal anlamda yetiştirmek görevini üstlenen ailelerin çocuklarının mevcut akademik başarısızlıklarına eklenen bu tip durumlar ise aileleri duygusal anlamda sorunlara, psikolojik problemlere yakınlaştırmaktadır. Aşağıda ailelerin yaşadıkları duygusal sorunlar ve psikolojik problemlere yer verilmiştir.

Öğrenme Güçlüğüne Sahip Çocuğu Olan Ailelerin Yaşadıkları Duygusal Süreçler

Öğrenme güçlüğüne sahip çocuğu olan ailelerle yapılan çalışmalarda, ailelerin sosyal destek eksikliği yaşadıkları, aile yüklerinin arttığı, ebeveyn kabulü-reddi konusunda problemler yaşadıkları belirlenmiştir (Al- Vagon, 2015; Banga ve Ghosh, 2017; Heiman ve Berger, 2008; Kurtbeyoğlu ve Yıldız- Demirtaş, 2020; Lalvani ve Polvere, 2013; Livingstone, Siegel ve Ribary, 2018; Majorano, Brandino, Morelli ve Maes, 2017; Rogers, 2007). Bu konular ayrı başlıklar altında aşağıda sunulmuştur.

Sosyal Destek Eksikliği: Sosyal destek, ailedeki bireylerin herhangi bir problem durumlarında bir araya gelerek birbirlerine sundukları yardım olarak ifade edilmektedir. Bu yardımın içinde maddi ya da manevi destek vermek, ailede sıkıntıda olan kişilerin rahatlatılması gibi kavramlar girmektedir. Ailelerdeki sosyal destek sayesinde bireyler arasında değerler ve duygular paylaşmakta, ihtiyaçlar karşılanarak sosyal roller yerine getirilmekte, değişikliklere ve zor yaşam koşullarına dayanıklılık geliştirilmektedir. Aileler birbirlerine verdikleri sosyal destek sayesinde stresli yaşam olaylarıyla daha iyi mücadele edebilmektedirler (Akgün ve Gökçeaslan- Çiftçi, 2010; Cuzzocrea vd., 2016).

Öğrenme güçlüğü çocukta fark edildikten sonra ailede anne-baba dışında yer alan diğer bireyler de bu duruma karşı farklı yaklaşımlarda bulunabilmektedir. Bazı aile bireyleri anne-babayı destekleyici yönde davranışlarda bulunurken, bazı aile bireyleri ise çocuğun durumundan anne-babanın yaptığı kendilerine göre hatalı olan davranışlarını sorumlu tutabilmekte, tüm kabahati onlara yükleyebilmektedir. Onlara göre, anne-baba yeterli ebeveynlik yapmış olsalardı, böyle bir durumun yaşanmayacağını bile düşünmektedirler (Çen ve Aytaç, 2017; Kurtbeyoğlu ve Yıldız- Demirtaş, 2020). Hatta bazen sadece aile büyükleri değil, eşler de bu yönde birbirlerini suçlayacak davranış ve söylemler içinde yer almakta ve diğer eşin düşünce ve davranışlarını yok saymakta ve ona herhangi bir sosyal destek sağlamamaktadır (Deniz, Dilmaç ve Arıcak, 2009). Böyle bir durumda ise ebeveynler kendilerini çaresiz hissetmekte, yoğun oranda ebeveynlik stresi yaşamakta, bu stres sonucunda aile yapılarında bozulma ve boşanmalar, anksiyete ve depresyon duygularının yaşanması gibi durumlar görülebilmektedir (İsa vd., 2016). Çocuklarının durumlarını diğer aile üyelerinden gelen davranış ve tepkilerle içselleştiren ebeveynler sosyal destek algılamadıklarını, hem çocukla uğraşp hem de etrafındaki bireylere durumu anlatmanın ne kadar zor olduğunu ifade etmekte ve bunun sonucunda tükenmişlik yaşadıklarını da belirtmektedirler (Antshel ve Joseph, 2006; Atalay, 2013; Bonifacci vd., 2013; Bonifacci vd., 2016; Büyükçakmak, 2015; Çen ve Aytaç, 2017; Karande vd., 2009). Oysa araştırmalarda, çevresinden yeterli desteği alan ebeveynlerin olumsuz duygulanımları daha az yaşadıkları, yalnız olmadıklarını düşündükleri, yalnızlık, tükenmişlik gibi duygu durumlarına daha az oranda rastlandığı, stres ve depresyon düzeylerinin düşük olduğuna yönelik bulgulara ulaşılmıştır (Boyd, 2002; Lu vd., 2015; Şentürk ve Varol-Saraçoğlu, 2013; Weis, 2002). Öğrenme güçlüğü tanısı olan çocukların ebeveynlerinde ortaya çıkan bir diğer durum ise aile yüklerinin artması ve buna bağlı olarak ortaya çıkabilecek sorunlardır.

Aile Yüğü: İlk kez 1963 yılında Grad ve Sainsbury tarafından tanımlanan aile yüğü, özel gereksinime sahip olan çocukların ailelerinin karşılamak zorunda kaldıkları, ekonomik ve duygusal zorlanmalar olarak tanımlanmaktadır (Arslantaş ve Adana, 2011; Yıldırım- Sarı ve Başbakkal, 2007; Yıldırım ve Başkaya, 2012). Özel gereksinimli birey, ailede mevcut olan yapıların değişmesine neden olabilmektedir. Ailede mevcut olan yapıların değişmesi, rol ve beklentileri etkilemekte, ailenin özel gereksinimli olan bireye yönelik düzenlemeler yapmasını gerektirmektedir. Bu değişimle birlikte, çocuğun özel gereksiniminin derecesi, eğitim ihtiyaçları, ek destek verilmesi gereken durumlar gibi pek çok etken ailedeki yükün artmasına bu yükün artması da ailede stres, anksiyete, yalnızlaşma, tükenmişlik yaşanması gibi farklı duygulara neden olabilmektedir (Chou, 2000; Houtrow ve Okumura, 2011).

Öğrenme güçlüğüne sahip çocuğu olan ailelere yönelik yapılan araştırmalarda, ailelerin çocuklarının akademik başarısızlıkları başta olmak üzere durumlarının çoğunu kendilerine yönelttikleri, yaptıkları bir davranış karşılığında cezalandırıldıkları düşüncesini içselleştirdikleri, tüm bunlara bağlı olarak yaşam kalitelerinin düştüğü, çocuğun eğitiminde aktif rol almak yerine pasifize olmayı tercih ettikleri ve bu tercihle beraber okul- aile işbirliğinin zayıfladığı ve tüm bunlarla da aile yüklerinin gereğinden fazla arttığına yönelik sonuçlara ulaşılmıştır (Altın ve Uzuner, 2016; Atagün vd., 2011; Craig vd., 2016; Çengelci,

2009; Ginieri- Coccossis vd., 2013; Gürhapur ve Dalgıç, 2017; Karande ve Kuril, 2011; Karende ve Kulkarni, 2009; Kenny ve McGilloway, 2007; Reid, 2016; Simon ve Easvaradoss, 2015). Gerek aile yüklerinin artması, gerekse sosyal desteğin azalması durumunda ebeveynlerin çocuklarını kabulü/reddi gibi duygusal ve davranışsal süreçler yaşadıkları da ifade edilmektedir.

Ebeveyn Kabulü/Reddi: Ebeveynlerin çevreden alamadıkları sosyal destek ve çocuğun durumuna paralel olarak aile yüklerinin artması sonucunda çocuklarına karşı, ebeveyn kabulü/reddi adı verilen bir sürecin yaşanmasına da neden olabilmektedir. Ebeveyn kabulü/reddi durumu, ebeveynlerin çocuklarını ve davranışlarını kabul etmesinden reddetmesine kadar giden geniş bir yelpazeyi içinde barındırmaktadır. Ebeveynler çocuklarının yaptıkları iyi davranışlar ve başarıları kabul ederken, başarısızlıkları ya da olumsuz davranışlarını reddetmektedirler (Batum, 2007; Koçkar, 2006; Rohner ve Britner, 2002; Rohner, 2016). Ebeveyn kabulü/reddi sürecinde başlıca iki önemli kavram bulunmaktadır. Bunlardan birincisi sıcaklık/ duygusal yakınlık olarak ifade edilen kabul davranışlarını, diğeri ise düşmanlık/saldırganlık, ilgisizlik/ihmal ve farklılaşmamış reddetmeden oluşan reddetme davranışlarını tanımlamaktadır. Sıcaklık/ duygusal yakınlık boyutunda ebeveyn tarafından çocuğa gösterilen öpmek, sarılmak, kucaklamak, iltifat etmek, hakkında güzel şeyler söylemek gibi duygusal yakınlığın olması bir başka ifadeyle çocuğun kabulü yer almaktadır. Ancak reddetme boyutunda yer alan vurma, tekmeleme, hırpalama, itip- kakma, çimdikleme, alay etme, beddua etme, kendisine acımasız şeyler söyleme, hor görme, çocuğun ihtiyaçlarına dikkat etmeme, çocuğun sevilmediğini hissettirecek oranda onu yok sayma gibi davranışlar yer almaktadır (Rohner ve Khaleque, 2005).

Bu kapsamda öğrenme güçlüğüne sahip olan çocuğun okuldan getirdiği sorunlar, şikâyetler, okuma-yazmayı bir türlü başaramaması, matematik problemlerini çözememesi, söylenenleri, yapılan uyarıları dinlememesi ebeveynin sinirlenmesine, bu duygu durum sonrasında hissettiklerini çocuğuna yansıtmasına ve sonuç olarak çocuğunu reddetmesine yol açabilmektedir. Ancak çocuğun reddedilmesi problemi yok saymamakta, çocuğun benlik saygısına zarar vermekte, içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış problemlerine yol açmaktadır. Ebeveynin çocuğu reddetmesi çocukta kaygı, korku, değersizlik hissi, anksiyete, saldırganlık gibi davranışlarla sonuçlanabilmektedir (Hassan, 2015; Sakız ve Baş, 2019).

Ailede öğrenme güçlüğüne sahip olan çocuğun bulunması sadece anne-babaları değil, çocukların kardeşlerini de etkilemektedir. Aşağıda öğrenme güçlüğü olan çocukların kardeşlerinde ortaya çıkabilecek sorunlara kısaca yer verilmiştir.

Öğrenme Güçlüğüne Sahip Olan Çocuğun Kardeşlerinin Verdikleri Tepkiler

Kardeşlik, doğumla gelen ve insan hayatında oldukça önemli olan bir kavramdır. Kardeşlik ilişkisi insanın sosyal yaşamını şekillendiren zaman zaman rekabetin, zaman zaman dayanışmanın olduğu oldukça önemli olan bir etkileşim olarak tanımlanabilir (Howe vd., 2001; Stoneman, 2001). Kardeşler arasında adeta yazılı olmayan ancak belirli olan bir sözleşme de vardır. Bu sözleşmenin gelişmesinde ise ebeveynlerin çocuklarına yönelik davranışları onlara eşit muamelede bulunmaları büyük önem taşımaktadır (Bee ve Boyd, 2009). Hatta çocuk tarafından ebeveynin kardeşine yaptığı farklı yaklaşım hemen hissedilmekte ve farklı tepkilere de yol açabilmektedir (Hetherington, 1998). Bu durum öğrenme güçlüğüne sahip olan kardeş olma durumunda, farklı bir boyut da kazanabilmektedir.

Öğrenme güçlüğü tanısı olan çocuğun akademik başarı, bilişsel ve dil gelişim alanları ve sosyal uyum konusunda yaşamış oldukları zorluklar, ebeveynlerin sağlıklı kardeşe oranla bu çocuklarla daha fazla ilgilenmesiyle sonuçlanabilmektedir. Sağlıklı kardeş, ebeveynin bu tutumu karşısında yaşına ve gelişim özelliklerine bağlı olarak farklı tepkiler verebilmektedir.

Genellikle yaşı daha büyük olan kardeşler, ebeveynlerinin bu durumlarını anlayışla karşılayarak, ebeveynlerine yardımcı olmaya çalışmakta, ancak yaşı daha küçük olan kardeşler bu durumu anlayamadıklarından düşmanca tepkilerde bulunabilmektedir (Dyson, 2010; Girli, 1995; Silver, 1993). Yapılan araştırmalarda, kardeşinde öğrenme güçlüğü tanısı olan çocukların dışsallaştırma problemi yaşadıkları, bu dışsallaştırma problemi sonucunda etrafında yer alan kişilere, kardeşlerine, akranlarına ve ebeveynlerine saldırganca davranışlar sergiledikleri belirlenmiştir (Buhrmester ve Furman, 1990; Hastings, 2007; Lardieri, Blocher ve Swanson, 2000; Orsmond, Kuo ve Seltzer, 2009). Ancak literatürde bu çalışmalarını desteklemeyen, öğrenme güçlüğü tanısı olan çocukların kardeşlerine yönelik daha olumlu duygular taşıdıkları, onlara yardımcı oldukları ve onları koruduklarını belirten çalışmalara da rastlanmıştır (Angın, 2015; Buhrmaster ve Furman, 1990; Dyson, 2010; Girli, 1995). Öğrenme güçlüğüne sahip olan çocukların ebeveynlerinin ve kardeşlerinin yaşadıkları durumlar göz önüne alınarak geliştirilen birtakım programlar bulunmaktadır. Bu programlara aşağıda yer verilmiştir.

Öğrenme Güçlüğüne Sahip Çocuğu Olan Ebeveynlere Yönelik Geliştirilen Programlar

Öğrenme güçlüğü tanısı olan çocukların aileleri, ek destek ve hizmetlere erişimde, uzman ve öğretmenlere ulaşmada, sosyal destek almada sorunlar yaşamaktadırlar. Bu sorunlara ek olarak bazı aileler çocuklarının gelişimi ve eğitimleri hakkında doğru bilgi edinmemekte, çocuklarının güvenliklerini sağlamakta zorlanmaktadırlar. Bu zorlanmalar ailelerin dengesini sarsabilmekte, sarsılan bu denge psikolojik ve duygusal problemlere neden olabilmektedir (Kamenopoulou, 2012; Mooney, 2011; Yates, 2012). Bu problemlerin en aza indirilerek ailenin ve dolayısıyla toplumun psikolojik ve duygu durumlarını düzenlemek amacıyla ailelere etkili baş etme stratejilerinin gösterilmesi gerekmektedir. Ailelerin çocuklarının özel bir çocuk olduğunu unutmadan onları desteklemeleri, onlara başarabileceklerini hissettirmeleri, çocukların üzerinde olumlu etkilerde bulunabilmektedir (MEB Kitapçıklar, 2021). Öğrenme güçlüğüne sahip olan çocukların ailelerine yönelik düzenlenen programların, ailelerin baş etme stratejilerini önemli ölçüde arttırdığı belirtilmektedir. Nitekim Truesdale- Kennedy ve arkadaşlarının (2006) öğrenme güçlüğü tanılı çocuğu olan ebeveynlerle yaptıkları proje çalışması buna örnek bir çalışmadır. Araştırmacılar Kuzey İrlanda'da öğrenme güçlüğü tanılı çocukların ailelerine ulaşımlar ve bu ailelerin yaşadıkları problem alanlarını belirlemişlerdir. Proje çalışması şeklinde gerçekleştirilen araştırmada, ailenin ihtiyaçlarına yönelik belirlenen meslek profesyonelleri ve uzmanlarının bulunmasına dikkat edilmiştir. Ailelere bilgi verilmesinin yanında, psikolojik destek sağlanmış, ailelere ek dinlenme molaları verilmiş, bu sırada çocuklarının bakımı ve eğitimiyle projede yer alan diğer profesyoneller ilgilenmiş, ailelerin boş zamanlarını kaliteli şekilde geliştirmelerine çalışılmıştır. 12 ay devam eden çalışma sonucunda, ailelerin kendilerini daha iyi hissettikleri ve bu durumu da çocuklarına yansıttıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmanın yanında Karende ve Kuril (2011), çocuklarına öğrenme güçlüğü teşhisi yeni konulan ebeveynlere yönelik hazırladıkları ve ebeveynlerin ebeveynlik becerilerini geliştirmeyi amaçladıkları eğitim programını, ebeveynlere bir yıl süreyle vermişlerdir. Eğitim sonrasında ebeveynlerin ebeveynlik becerilerinin geliştiği ve bunun sonucunda da çocuklarına yönelik tutum ve davranışlarında olumlu yönde gelişmeler kaydedildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Öğrenme güçlüğü, çocukların akademik başarılarını, bilişsel ve dil gelişimlerini ve sosyal ilişkilerine zarar veren bir öğrenme bozukluğu olarak ele alınabilir. Ailede öğrenme güçlüğüne sahip olan çocuğun olması ebeveynlerin kaygı, suçluluk, stres, depresyon, anksiyete düzeylerini etkilemekte, aile yükünü arttırmakta, çocukları reddetmeye kadar gidebilecek bir döngünün yaşanmasına da neden olabilmektedir. Özellikle sosyal destek eksikliği çeken

aileler, okuldan ve çocuğun iletişimde bulunduğu bireylerden alacakları olumsuz dönütler sonucunda daha fazla örselenebilmektedir. Öğrenme güçlüğü tanımlı çocukların normal gelişim gösteren kardeşleri de durumdan olumlu ya da olumsuz biçimde etkilenebilmektedir. Tüm aile dengesini sarsabilen ve duygusal sorunlara yol açabilen öğrenme güçlüğü karşısında toplumların ve ailelerin bilinçli hareket etmesi büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda:

- Öğrenme güçlüğü olan çocukların ailelerinin yaşamış oldukları problemlerin ve ihtiyaçlarının ne olduğunun belirlenmesi amacıyla toplumdaki tüm kurum ve kuruluşların işbirliği halinde çalışması,
- Çocukların ailelerine özel gereksinimin ne olduğu, haklarına yönelik gereken açıklamaların yapılması,
- Öğretmenlerin öğrenme güçlüğü tanımlı çocukları eğitim sistemine nasıl dâhil edebileceklerine yönelik bilgilendirme çalışmalarının yapılması,
- Ailelere erişimi kolay ve ücretsiz olan psikolojik destek mekanizmalarının sağlanması önerilebilir.

Kaynakça

- Agalotios, I. ve Kalyva, E. (2008). Nonverbal social interaction skills of children with learning disabilities. *Research in Developmental Disabilities, 29*(1), 1-10.
- Akgün, R. ve Gökçearsan Çiftçi, E. (2010). Engelli çocuğa sahip ailelerde güçlendirme yaklaşımı ve sosyal destek. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi, 10* (1-2), 23-35
- Akkök, F. (2003). Farklı özelliklere sahip çocuk aileleri ve ailede yapılan çalışmalar. A. Ataman (Ed.) *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş*. İçinde (s. 119-139). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Aksakal- Kuc, H. ve Atasayar, M. (2019). Mood structures of the families of the children with special needs and the fundamental Dynamics of the family training. *Turkish Journal of Applied Social Work, 2*(1), 12-26.
- Al-Vagon, M. (2015). Fathers and mothers of children with learning disabilities: Links between emotional and coping resources. *Learning Disability Quarterly, 38*(2), 112-128.
- Al-Yagan, M. (2010). Maternal emotional resources and socio-emotional well-being of children with and without learning disabilities. *Family Relations Interdisciplinary Journal of Applied Family Science, 59*, 152-169.
- Alexander, A. W. ve Slinger, A.M. (2004). Current status of treatments for dyslexia: Critical review. *Journal of Child Neurology, 19*(10), 744-758.
- Alkan- Ersoy, Ö. (2013). Özel gereksinimi olan çocukların aileleri ile yapılan çalışmalar. Z. F. Temel (Ed.). *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılımı çalışmaları*. İçinde (s. 406-435). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Allred, K.W. (2014). Engaging parents of students with disabilities: Moving beyond the giref model. *Improving Schools, 18*(1), 46-55.
- Allred, K.W. ve Hancock, C. (2012). On death and disability: Reframing educator perceptions of parental response to disability. *e-Disability Studies Quarterly, 32*(4), 1-23.
- Altın, T. ve Uzuner, F.G. (2016). Sınıf öğretmenlerinin özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin eğitimine yönelik görüşleri. *The Journal of Academic Social Science Studies, 44*, 33-49.
- Altundağ- Kumaş, Ö. ve Sümer, H.M. (2019). Özel gereksinimli küçük çocuğu olan annelerin öz yetkinlikleri, yılmazlık düzeyleri ve stres düzeyleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 27*(1), 163-173.
- Angın, E. (2015). *Otizm ve özgül öğrenme güçlüğü tanısı almış çocukların sağlıklı kardeşlerinin psikolojik uyumu, kardeş ilişkileri ve algıladıkları anne kabul reddi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Antshel, K.M. ve Joseph, R.G. (2006). Maternal stress in nonverbal learning disorder: A comparison with reading disorder. *Journal of Learning Disabilities, 39*(3), 194-205.
- Aral, N. ve Gürsoy, F. (2011). *Özel eğitim gerektiren çocuklar ve özel eğitime giriş*. İstanbul: Ya- Pa Yayınları.

- Arslan, A., Ulaş, A.H. ve Coşkun, M. K. (2020). Özel eğitimde aile eğitimine yönelik bir derleme çalışması. *EKEV Akademi Dergisi*, 24(84), 21-37.
- Arslantaş, H. ve Adana, F. (2011). Şizofreninin bakım verenlere yükü. *Psikiyatrik Güncel Yaklaşımlar*, 3(2), 251-277.
- Aslan, K., (2015). Özgül öğrenme güçlüğünün erken dönem belirtileri ve erken müdahale uygulamalarına dair derleme. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1, 577-588.
- Atabek, E. (2018). Çocuktan beklentiler. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 459-471.
- Atagün, M.İ., Devrim- Balaban, Ö., Atagün, Z., Elagöz, M. ve Özpolat, A.Y. (2011). Kronik hastalarda bakım veren yükü. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(3), 513-552.
- Atalay, Ö.D. (2013). *Özgül öğrenme güçlüğü tanımlı çocuğa sahip annelerin algılanan sosyal destek düzeylerinin ve stresle başa çıkma tutumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Bilim Üniversitesi, İstanbul.
- Babaroğlu, A. (2018). *Çocuk psikolojisi ve ruh sağlığı*. Ankara: Vize Yayınları.
- Balıkçı, O.S. ve Melekoğlu, M.A. (2020). Early signs of specific learning disabilities in early childhood. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 12(1), 84-95.
- Banga, G. ve Ghosh, S. (2017). The impact of affiliate stigma on the psychological well-being of mothers of children with specific learning disabilities in India: The mediating role of subjective burden. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 30, 958-969.
- Barkauskien, B. ve Bileliauskaite, M. (2002). *Behavioral and emotional problems of children with learning disabilities*. National Institutes of Health.
- Barnes, M.A., Clemens, N.H., Fall, A.M., Greg, R., Klein, A., Prentice, S., McCandli, B., Zucker T. ve Flynn, K. (2020). Cognitive predictors of difficulties in math and reading in pre-kindergarten children of high risk for learning disabilities. *Journal of Educational Psychology*, 112(4), 685-700.
- Başoğlu, C., Lök, N. ve Öncel, S. (2017). Çocukların aile içi şiddetten korunmasında ailelere yönelik girişimler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(2), 123-135.
- Batum, P. (2007). *Öğrenme bozukluklarında ebeveyn kabulü-reddi ile içselleştirme ve dışsallaştırma sorunlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Baumeister, A.L., Storch, E.A. ve Geffken, G.R. (2008). Peer victimization in children with learning disabilities. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 25, 11-23.
- Beacham, N. ve Trott, C. (2005). Screening for dyscalculia within HE (higher education). *MSOR Connections*, 5(1), 1-4.
- Bee, H. ve Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi*. (Çev. O. Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Bendrix, Y., Nordström, B., ve Sivberg, B. (2007). Parents' experience of having child with autism and learning disabilities living in a group home. *SAGE Publications and The National Autistic Society*, 10(6), 629-641.
- Bildiren, A. ve Fırat, T. (2020). İki kere özel öğrenciler: Öğrenme güçlüğü olan üstün yetenekliler. *Çocuk ve Medeniyet*, 5(10), 239-255.
- Bonnes, K. (2021). *A retroactive examination of psychological and social responses to a learning disability diagnosis in childhood: A conventional content analysis*. Dissertation doctoral thesis, John F. Kennedy School of Psychology at National University, USA.
- Bonifacci, P., Mantuschi, M., Lami, L. ve Snowling, M.J. (2013). Parents of children with dyslexia: Cognitive, emotional and behavioral profile. *Dyslexia*, 20, 175-190.
- Bonifacci, P., Storti, M., Tabia, V. ve Suardi, A. (2016). Specific learning disorders: A look inside children's and parents' psychological well-being and relationships. *Journal of Learning Disabilities*, 49(5), 532-545.
- Boyd, B, A. (2002). Examining the relationship between stress and lack of social support in mothers of children with autism. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 17(4), 208-215.
- Buhrmester, D. ve Furman, W. (1990). Perceptions of sibling relationships during middle childhood and adolescence. *Child Development*, 61(5), 1387-1398.

- Buntix, W.E. (2013). Understanding disability: A strength-based approach. M.L. Wehmeyer (Ed.) In. *The Oxford handbook of positive psychology and disability*. (pp. 7-18). Oxford UK: Oxford University Press.
- Butterworth, B. (2003). *Dyscalculia screener: Highlighting pupils with specific learning difficulties in maths*. London, UK: Nelson Publishing Company.
- Büyükçakmak, Ö. (2015). *Özgül öğrenme güçlüğü tanısı almış çocukların ebeveynleri ile özgül öğrenme güçlüğü tanısı almamış çocukların ebeveynlerinin duygu dışı vurumları ve anksiyete düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Chien, W.T. ve Lee, I. Y.M. (2013). An exploratory study of parents' perceived educational needs for parenting a child with learning disabilities. *Asian Nursing Research*, 7(1), 16-25.
- Chou KR. (2000). Caregiver burden: a concept analysis. *J Pediatr Nurs* 15: 398– 407.
- Cuzzocrea, F.,Murdaca, A. M., Costa, S., Filippello, P. ve Larcana, R. (2016). Parental stress, coping strategies and social support in families of children with a disability. *Child Care in Practice*, 22(1), 3-19.
- Craig, F., Opperto, F.F., De Giacomo, A., Margari, L., Froli, A., Conson, M., Ivagnes, S., Monoca, M. ve Margari, F. (2016). Parenting stress among parents of children with neurodevelopmental disorders. *Psychiatry Research*, 242. 121-129.
- Çelikbaş, H.M. (2021). *Virginia Satir modeli odaklı aile danışmanlığının özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin aile işlevselliğine etkisinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Çen, S. ve Aytaç, B. (2017). Eco-cultural perspective in learning disability: Family support resources, values, child problem behavior. *Learning Disability Quarterly*, 40(2), 114-127.
- Çengelci, B. (2009). Otizm ve down sendromlu çocuğa sahip annelerin kaygı, umutsuzluk ve tükenmişlik duygularının karşılaştırılması. *Ege Eğitim Dergisi*, 10(2), 1-23.
- Çıkkılı, Y., Deniz, S. ve Kaya, H.B. (2019). Dik temel yazı çalışmalarının özel öğrenme güçlüğü olan öğrencinin yazım hatalarını düzeltmesine etkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 501-529.
- Dağ, N. (2010). Okuma güçlüğü'nün giderilmesinde 3P metodu ile boşluk tamamlama (Cloze) tekniğinin kullanımı üzerine bir çalışma. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 11(1), 63-74.
- Demirok, M., Akçamete, G. ve Öyken, S. (2018). Determining the requirements of families of children with special needs. *Qual Quant*, 52, 1027-1042.
- Deniz, M.E., Dilmaç, B. ve Arıca, O.T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 953-968.
- Dişsiz, M. ve Şahin, N.H. (2008). Evrensel bir kadın sağlığı sorunu: Kadına yönelik şiddet. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanat Dergisi*, 1, 50-58.
- Doğan, H. (2012). *Özel öğrenme güçlüğü riski taşıyan 5- 6 yaş çocukları için uygulanan erken müdahale eğitim programının etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Doğan, M. (2015). Yetersizliği olan çocuklar, aile ve aile eğitimi. Kavramsal ve uygulamaya dönük gelişmeler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(Özel sayı), 111-127.
- Doğan, H. (2018). Özgül öğrenme güçlüğü gösteren çocuklar. N. Aral ve F. Gürsoy (Eds.). *Özel gereksinimli çocuklar ve eğitimleri: Özel gereksinimli çocuklar*. İçinde (s. 46-65). Ankara: Hedef Yayınları.
- Doğan- Temur, Ö. ve Korkmaz, N. (2021). Özel öğrenme güçlüğü olan çocukların matematik öğrenme sürecine ilişkin veli deneyimleri: Bir durum çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 22(3), 591-609.
- Doğangün, B. (2008). Özel eğitim gerektiren psikiyatrik durumlar. *Türkiye'de sık karşılaşılan psikiyatrik hastalıklar sempozyum dizisi*, 62, 157-174.
- Dyson, L. (2010). Unanticipated effects of children with learning disabilities on their families. *Learning Disability Quarterly*, 33(1), 43-55.
- Elemek, M.A. (2008). *Öğrenme bozukluğu olan çocuklarda benlik saygısının ve kaygı durumunun incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Ercan, F.Z., Kırılıoğlu, M. ve Kalaycı- Kırılıoğlu, H.İ. (2019). Engelli çocuğa sahip ailelerin bu durumu kabulleniş süreçleri ve bu duruma dair görüşleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(44), 597-628.
- Floyd, F.J., ve Olsen, D.L. (2017). Family-peer linkages for children with intellectual disability and children with learning disabilities. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 53, 203-211.
- Gallegas, J., Langley, A. ve Villegas, D. (2012). Anxiety, depression, and coping skills among Mexican school children: A comparison of students with and without learning disabilities. *Learning Disability Quarterly*, 35(1), 54-61.
- Gardazi, S.F., Mobeen, N. ve Gardazi, S.A.A. (2016). Causes of stress and burnout among working mothers in Pakistan. *The Qualitative Report*, 21(5), 916-932.
- Geary, D.C. (2013). Early foundations for mathematics learning and their relations to learning disabilities. *Current Directions in Psychological Science*, 22(1), 23-27.
- Ginieri- Coccossis, M., Ratsiko, V., Skevington, S., Papaevangelou, S., Malliori, M., Thomas, V. ve Kokkevi, A. (2013). Quality of life in newly diagnosed children with specific learning disabilities (SpLD) and differences from typically developing children: A study of child and parent reports. *Child Care, Health and Development*, 39(4), 581-591.
- Girli, A. (1995). *Normal zekalı kardeşlerin zihinsel engelli kardeşe yönelik kabul düzeylerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Grad, J. ve Sainsbury, P. (1963). Mental illness and family. *Lancet*, 1, 544-547.
- Gruner, S., Östberg, P. ve Hedenius, M. (2017). The compensatory effect of text-to-speech technology on reading comprehension and reading rate in Swedish school children with reading disability: The moderating effect of in attention and hyperactivity symptoms differs by grade groups. *Journal of Special Education*, 33(2), 98-110.
- Güleç- Aslan, Y. (2016). Kaynaştırma ortamlarında ailelere yönelik eğitsel ve psikolojik hizmetler. *Sakarya University Journal of Education*, 6(3), 71-80.
- Güler, N., Tel, H. ve Tuncay, F.Ö. (2005). Kadının aile içinde yaşanan şiddete bakışı. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 27, 51-56.
- Gürhopur, T.F. ve Dalgıç, İ. A. (2017). Family burden among parents of children with intellectual disability. *Journal of Psychiatric Nursing*, 8(1), 9-16.
- Haley, M., Hammond, H., Ingalls, L. ve Marin, M.R. (2013). Parental reactions to the special education individual education program process: Looking through the lens of grief. *Improving Schools*, 16, 232-243.
- Hassan, A.E.H. (2015). Emotional and behavioral problems of children with learning disabilities. *Journal of Educational Policy and Entrepreneurial Research (JEPER)*, 2(10), 66-74.
- Hastings, R.P. (2007). Longitudinal relationships between sibling behavioral adjustment and behavior problems of children with developmental disabilities. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 37(8), 1485-1492.
- Heiman, T. (2002). Parents of children with disabilities: Resilience, coping and future expectations. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 14(2), 159-171.
- Heiman, T. ve Berger, O. (2008). Parents of children with Asperger syndrome or with learning disabilities: Family environment and social support. *Research in Developmental Disabilities*, 29(4), 289-300.
- Heiman, T., Zinck, L.C. ve Heath, N.L. (2008). Parents and youth with learning disabilities: Perceptions of relationships and communication. *Journal of Learning Disabilities*, 41(6), 524-534.
- Hetherington, E.M. (1988). Parents, children and siblings: Six years after divorce. R. A. Hinde ve J. Stevenson-Hinde (Eds.), *Relationships within families: Mutual influences* In. (pp. 311-331). Oxford, UK: Clarendon.
- Ho, H.K. (2009). *Evaluation the assessment models for young children with special needs in Taiwan*. <https://eric.ed.gov/?id=ED505890>.
- Howe, N., Aquan- Assee, J., Bukowski, W.M., Lehoux, P.M. ve Rinaldi, C.M. (2001). Siblings as confidants: Emotional understanding, relationship warmth and sibling self- disclosure. *Social Development*, 10(4), 439-454.

- Houtrow AJ ve Okumura MJ. (2011). Pediatric mental health problems and associated burden on families. *Vulnerable Child Youth Stud* 6: 222–33.
- Isa, S.N.I., Ishak, I., Rahman, A.A., Saat, N.Z.M., Din., N.C., Lubis, S.H. ve İsmail, M.F.M. (2016). Health and quality of life. Among the caregivers of children with disabilities: A review of literatüre. *Asian Journal of Psychiatry*, 23, 71-77.
- İlker, Ö. ve Melekoğlu, M.A. (2017). İlköğretim döneminde özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin yazma becerilerine ilişkin çalışmaların incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(3), 443-469.
- Jennifer, W., Stephen, L., Buka, C., McCormick, M., Fitzmaurice, Alka, I. (2006). Behavioral problems and the effects of early intervention on eight-year-old children with learning disabilities. *Maternal and Child Health Journal*, 10(4), 329-338.
- Kairys, S.W. ve Johnson, C.F. (2002). Committee on child abuse and neglect. The psychological maltreatment of children-technical report. *Pediatrics*, 109(4), <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/11927741/>.
- Kamenapoulou, L. (2012). A study on the inclusion of deafblind young people in mainstream schools: Key findings and implications for research and practice. *British Journal of Special Education*, 39(3), <https://nasenjournals.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-8578.2012.00546.x>.
- Karende, S. ve Kulkarni, S. (2009). Quality of life of parents of children with newly diagnosed specific learning disability. *Journal of Postgraduate Medicine*, 55(2), 97-103.
- Karende, S. ve Kuril, S. (2011). Impact of parenting practices on parent-child relationships in children with specific learning disability. *J. Postgrad Med.*, 6(57), 20-30.
- Kelly, J. ve Johnson, M. (2008). Differentiation among types of intimate partner violence: Research update and implications for interventions. *Forn Court Rev.*, 46, 476-499.
- Kenny, K. ve McGilloway, S. (2007). Caring for children with learning disabilities: An exploratory study of potential strain and coping. *British Journal of Learning Disabilities*, 35(4), 221-228.
- Kılıç- Tülü, B. ve Ergül, C. (2016). Öğrenme güçlüğü olan çocukların duyguları tanıma becerileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 17(3), 207-229.
- Koçkar, A. (2006). *Parental acceptance-rejection, self-esteem and psychological adjustment: Children with learning disabilities as compared to children with insulin dependent diabetes mellitus*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Korkmazlar, Ü. (2003). *Okul öncesi dönemde öğrenme sorunlarını tanımak. Okul öncesi eğitim: Sorunlar ve çözümler sempozyumu bildiri metinleri*. (s. 27-36). İstanbul: Özel Okullar Derneği Yayınları.
- Korkmazlar, Ü. ve Sürücü, Ö. (2007). Öğrenme bozuklukları. A. A. Soykan ve T. Y. Işık (Eds.). *Çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları*. İçinde (s. 307-326). İstanbul: Golden Print.
- Köksal, G. ve Kabasakal, Z. (2012). Zihinsel engelli çocukları olan ebeveynlerin yaşamlarında algıladıkları stresi yordayan faktörlerin incelenmesi. *Buca Faculty of Education Journal*, 32, 71-91.
- Koroğlu, E. (2018). *DSM- 5 tanı ölçütleri başvuru el kitabı*. İstanbul: HYB Yayıncılık.
- Kurdoğlu, F. (2001). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ve özgül öğrenme güçlüğü. A. Soykan- Aysev (Ed.). *Özgül öğrenme bozukluğunda tanı değerlendirme*. İçinde (s. 43-55). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kurtbeyoğlu, Z. ve Yıldız- Demirtaş, V. (2020). Özel öğrenme güçlüğü tanılı çocuğu olan anne-babaların algılanan sosyal destek ve depresyon düzeyleri. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 50, 228-242.
- Kuruyer, H.G. ve Çakıroğlu, A. (2017). Sınıf öğretmenlerinin özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin eğitsel değerlendirme ve eğitimsel müdahale sürecinde görüş ve uygulamaları. *Turkish Studies*, 12(28), 539-555.
- Lalvani, P. ve Polvere, L. (2013). Historical perspectives on studying families of children with disabilities: A case for critical research. *Disability Studies Quarterly*, 33(3), 3-25.
- Lardieri, L.A., Blacher, J. ve Swanson, H.L. (2000). Sibling relationships and parent stress in families of children with and without learning disabilities. *Learning Disability Quart.* 23(2), 105-116.

- Livingston, E.M., Siegel, L.S. ve Ribary, U. (2018). Developmental dyslexia: Emotional impact and consequences. *Australian Journal of Learning Difficulties*, 23(2), 107-135.
- Lu, M., Yang, G., Skora, E., Wang, G., Cai, Y., Sun, Q. ve Li, W. (2015). Self-esteem, social support, and life satisfaction in Chinese parents of children with autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 17, 70-77.
- Magasale, V.V., Patil, V.D., Patil, N.M. ve Magasale, V. (2011). Prevalance of specific learning disabilities among primary school children in a South Indian city. *Indian J. Pediatr*, 79(3), 342-347.
- Majorano, M., Brondino, M.i Morelli, M. ve Maes, M. (2017). Quality of relationship with parents and emotional autonomy as predictors of self-concept and loneliness in adolescents with learning disabilities: The moderating role of the relationship with teachers. *Journal of Child and Family Studies*, 26, 690-700.
- Mamarella, I.C. ve Pazaglia, F. (2010). Visual perception and memory impairments in children at risk of nonverbal learning disabilities. *Child Neuropsychology*, 16(6), 564-576.
- MEB Kitapçıklar (2021). <https://orgm.meb.gov.tr/www/kitapciklar/icerik/1578>.
- Metin, N. (2018). Özel gereksinimli çocuğun aileye katılımı. N. Metin (Ed.) *Özel gereksinimli çocuklar*. İçinde (s. 15-39). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Mooney, L.R. (2011). *Inclusive education for students with severe disabilities: Illuminating the issues, graduate division of educational research*. Calgary: Alberta.
- Morris, R.C. (2016). Mentoring to improve a child's self-concept: Longitudinal effects of social intervention on identity and negative outcomes. *Current Research in Social Psychology*, https://crisp.org.uiowa.edu/sires/crisp.org.uiowa.edu/files/2020-04/crisp_24_2.pdf.
- Orsmond, G.I., Kuo, H.Y. ve Seltzer, M.M. (2009). Siblings of individuals with an autism spectrum disorder: Sibling relationships and well-being in adolescence and adulthood. *Autism*, 13(1), 59-80.
- Öğülmüş, K. (2021). Türkiye'de özel öğrenme güçlüğü olan bireylerin tanılama sürecinin rehberlik araştırma merkezi perspektifinden incelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18, 4176-4204.
- Öngören, S. ve Yılmaz, E. (2018). Rastlantısal krizler. K. Tepeli ve E. Durualp (Eds.). *Aile yaşam döngüsü*. İçinde (s. 288-328). Ankara: Hedef Yayınları.
- Özat, N.E. (2010). *Öğrenme güçlüğü yaşayan çocuklarda Frostig görsel algı eğitim programının etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Özteke- Kozan, H.İ. ve Hamarta, E. (2019). Engelli ergenlik: Engelli çocuğa sahip annelerin ergenliğe bakışı ve yaşadıkları problemler. *İlköğretim Online*, 18(3), 977-989.
- Öztekin, G.G. ve Gülbahçe, A. (2019). 3-10 yaş arası gelişimsel problemleri olan çocuklarda ve ebeveynlerinde filial terapinin etkisinin incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 8(4), 2322-2340.
- Padelidou, S. ve Chideridou, A. (2013). Being a parent and not a teacher: The case of specific learning disabilities. *International Journal about Parents in Education*, 7(2), 91-99.
- Rees, G. ve Bradshaw, J. (2018). Exploring low subjective well-being among children aged 11 in the UK: An analysis using data reported by parents and by children. *Child Indicators Research*, 11, 27-56.
- Reid, G. (2016). *Dyslexia: A practitioner's handbook*. US: John Wiley & Sons.
- Rogers, C. (2007). Disabling a family? Emotional dilemmas experienced in becoming a parent of a child with learning disabilities. *British Journal of Special Education*, 34(3), 136-143.
- Rohner, R.P. ve Britner, P.A. (2002). Worldwide mental health correlates of parental acceptance- rejection: Review of cross cultural and intracultural evidence. *Cross Cultural Research SAGE Journals*, 36(1), 16-47.
- Rohner, R.P. ve Khaleque, A. (2005). *Handbook for the study of parental acceptance- rejection starts*. CT: Rohner Research Publication.
- Rohner, R.P. (2016). Introduction to interpersonal acceptance- rejection theory (IPARTHEORY). *Online readings in psychology and culture* 6(1), 1-40.

- Sakız, H. ve Baş, G. (2019). Öğrenme güçlüğü olan çocukların ve ebeveynlerinin yaşam kalitesi algılarının belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(1), 53-72.
- Silver, L.B. (1993). Introduction and overview to the clinical concepts of learning disabilities. *Child Adolescents Psychiatric Clinics*, 2, 181-192.
- Simon, A. ve Easvaradoss, V. (2015). Caregiver burden in learning disability. *The International Journal of Indian Psychology*, 2(3), 86-90.
- Snowling, M. (2005). Specific learning difficulties. *The Medicine Publishing Company Psychiatry*, 4(9), 110-113.
- Snowling, M. (2012). Early identification and interventions for dyslexia: A contemporary view. *Journal of Research in Special Education Needs*, doi: 10.1111/j.1471-3802-2012-01262X.
- Steele, M.M. (2000). Making the case for early identification and intervention for young children at risk for learning disabilities. *Early Childhood Education Journal*, 32(2), 75-79.
- Stoneman, Z. (2001). Supporting positive sibling relationships during childhood. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 7(2), 134-142.
- Şen, B. ve Aykara, A. (2018). Görme engelli ve zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde öfke yönetiminin karşılaştırılması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(1), 27-45.
- Şentürk, Ü. (2012). Popülerleşen kadın ve çocuğa yönelik şiddetin kültürel dayanağı. D. Şenol, S. Yılmaz, T. Kıymaz ve H. Kala (Eds.). İçinde *Uluslararası katılımlı kadına ve çocuğa karşı şiddet sempozyumu bildiri kitabı*. (ss. 389-401). Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları.
- Şentürk, M. ve Varol Saraçoğlu, G. (2013). Eğitilebilir zihinsel, bedensel engelli çocuğa sahip olan ve olmayan annelerin aileden algıladıkları sosyal destek ile depresyon düzeylerinin karşılaştırılması. *International Journal of Basic and Clinical Medicine*, 1(1), 40- 49.
- Tannock, R. (2014). DSM-5 changes in diagnostic criteria for specific learning disabilities (SLD): What are the implications? *Promoting Literacy Through Research, Education and Advocacy*. https://dyslexiahelp.umich.edu/sites/default/files/IDA_DSM-5%20changes.pdf.
- Tepeli, K. (2018). Ailenin tanımı, türleri ve işlevleri. K. Tepeli ve E. Durualp (Eds.). *Aile yaşam döngüsü*. İçinde (s. 14-38). Ankara: Hedef Yayınları.
- Toki, E.I., Zakopoulou, V. ve Pange, J. (2014). Preschoolers' learning disabilities assessment: New perspectives in computerized clinical tools. *Sino- US English Teaching*, 11(6), 401-410.
- Truesdale- Kennedy, M., McConkey, R., Ferguson, P. ve Roberts, P. (2006). An evaluation of a family-centered support service for children with a significant learning disability. *Child Care in Practice*, 12(4), 377-390.
- Tunca, R. (2020). *7-15 yaş arası özel öğrenme güçlüğü olan çocuklarda anne-baba tutumlarının çocukların kaygı düzeylerine etkisi (İstanbul Avrupa yakası örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Turgut, S. (2008). *Özgül öğrenme güçlüğüünün erken dönem belirtileri ve erken müdahale uygulamalarına dair derleme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Uğuz, Ş., Toros, F., Yazgan- İnanç, B. ve Çolakkadioğlu, O. (2004). Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 7, 42-47.
- Urfalı- Dadandı, P. ve Şahin, M. (2018). Özgül öğrenme güçlüğü tanısı olan ve normal gelişim gösteren çocukların benlik kavramları, öz yeterlik inançları ve sosyal becerilerinin karşılaştırılması. *İlköğretim Online*, 17(2), 532-545.
- Valluri, S., Mammen, S. ve Lass, D. (2015). Health care use among rural, low-income women and children: Results from a 2 stage negative binomial model. *Journal of Family and Economic Issues*, 36, 154-164.
- Wehmeyer, M.L. (2013). Beyond pathology. Positive psychology and disability. M.L. Wehmeyer (Ed.). In. *The Oxford handbook positive psychology and disability*. (pp. 3-6). Oxford, UK: Oxford University Press.
- Weiss ,M.J.(2002). Hardiness and social support as predictors of stress in mother softypical children, children with autism, and children with mental retardation. *Autism*, 6, 115-30.
- Yates, A. (2012). *Supporting parents of young children with severe disabilities: An action research study*. Dissertation doctoral thesis, Fielding Graduate University.

- Yazıcı, D.N. ve Durmuşoğlu, M.C. (2017). Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin karşılaştığı sorunlar ve beklentilerinin incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 657-681.
- Yıldırım- Sarı, H. ve Başbakkal, Z. (2007). Zihinsel yetersiz çocuğu olan aileler için aile yükü değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 11(3), 86-95.
- Yıldırım, E.E. ve Başkaya, V.A. (2012). İnmeli hastalara bakım verenlerin yükü ve yükü etkileyen faktörler. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 50(2), 169-174.
- Yıldız, S. (2019). *Özel öğrenme güçlüğü tanısı almış 7-12 yaş arası çocukların anne-babalarında depresyon, anksiyete ve evlilik uyumu arasındaki ilişkiler*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Kıbrıs.
- Yıldız, M.C. (2020). Kapsayıcı psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri bağlamında özel gereksinimli çocukların kardeşleri. *Journal of Inclusive Education in Research and Practice*, 1(2), 1-15.

Extended Abstract

Introduction

The family fulfills its duties by meeting the psychological and physiological needs of its members in ensuring social continuity (Tepeli, 2018). Every change or development that may occur in the family, which is formed by the coming together of two different worlds, contributes to the family or may result in the shaking of the existing balance of the family. One of these changes and developments is the birth of the baby. Every family wants and expects the baby they will give birth to be healthy. However, sometimes these wishes do not come true for different reasons and a baby with special needs may come into the world (Aral and Gürsoy, 2011). One type of special needs is a learning disability.

Learning disability is defined as a problem situation that manifests itself with difficulties in reading, writing and math skills, even though the child has normal or above-normal intelligence. Although a learning disability starts after birth, it cannot be diagnosed until the child goes to school. These children, who are often described as lazy before they are diagnosed, have problems not only in the academic field, but also in the areas of cognitive, language and social development (Doğan, 2018). The problems that children experience at school are also reflected at home, and some problems may occur in the child's sibling and close environment especially in the parents. As soon as the child starts school, he/she cannot learn to read and write like his/her peers. He/she has difficulties in cognitive development questions, cannot use language correctly, cannot solve mathematical problems, is excluded by his/her peers, and this situation seriously damages the child's self-confidence and self-esteem, resulting in problems such as antisocial behavior, aggression, rebellion and opposition (Alexander and Singer, 2004; Doğan, 2018; Elemek, 2008). The child's teachers state that the child should be directed to a specialist by constantly complaining to the family against these behaviors of the child (Steele, 2000). The child's inability to learn, being told that he/she has special needs, and failures can lead to some problems and certain patterns in the family.

The first model that families experience is the stage model that occurs when they hear the problem for their children. In the stage model, parents experience the feelings of shock, disbelief, denial, self-esteem/anger, bargaining, sadness, depression, guilt, non-acceptance, reconciliation, harmony and ultimately acceptance (Aral and Gürsoy, 2011). In addition to the stage model, families are constantly sad about the situation and this model is explained as the model of constant sadness (Akkök, 2003). The third model experienced by families is the personal structuring model, in which realistic expectations for their children emerge (Alkan-Ersoy, 2013). Finally, it is a model of powerlessness and meaninglessness, in which families feel powerless and cannot make sense of not only their children but also everything around them (Akkök, 2003).

Families often emphasize the lack of social support at the end of all these situations (Akgün-Gökçeaslan and Çiftçi, 2010; Cuzzocrea et. al., 2016), and they state that family burdens increase due to the special needs of their children (Arslantaş and Adana, 2011; Yıldırım- Sarı and Başkaya, 2012). These emotional processes can also result in parents' rejection or acceptance of their children (Batum, 2007; Koçkar, 2006). In the family, besides the parents, siblings also have problems in accepting or not accepting the situation of their siblings with learning disabilities. Siblings do not accept the situation of their siblings with learning difficulties, may engage in hostile behavior towards them and reject them (Lardieri et. al. 2000). Or, on the contrary they can develop their siblings in overprotective behaviors (Dyson, 2010). This type of behavior, which is expressed and comes from both parents and siblings, carries the problem to an inextricable dimension. It is a necessity to take precautions in order to prevent the problem from becoming more chronic. Studies have shown that programs to support families (Truesdale- Kennedy et. al., 2006) or family education programs (Karandele and Kuril, 2011) have positive contributions to children with learning disabilities and their families.

Conclusion and Recommendations

Learning disability can be considered as a learning disorder that harms children's academic achievement, cognitive and language development, and social relationships. Having a child with a learning disability in the family affects the anxiety, guilt, stress, depression and anxiety levels of the parents, increases the family burden, and may lead to a cycle that can go as far as rejecting the children. Especially families and children who lack social support are also negatively affected by the situation, and different problems can be seen in their siblings. It is necessary to determine the difficulties and needs of the families, to provide the necessary support to the families, and to inform, them about the situation and development of their children. Moreover, taking certain precautions by fulfilling these requirements will not only support the child or family, but will also help individuals from all walks of life to be happy and peaceful.